
L o r r a i n e M . L e e s : Keeping Tito afloat. The United states, Yugoslavia and the Cold War. The Pennsylvania State Univesity Press, University Park, Pennsylvania, 1997, 246 strani

---

Profesorica na oddelku za zgodovino na Old Dominion University Lorraine M. Lees je dolgoletno raziskovanje ameriško-jugoslovanskih odnosov strnila v sintetično knjigo, ki jo je nasloвила po znani ameriški zunanjepolitični strategiji do Titove Jugoslavije po informbirojevskem sporu - Keeping Tito afloat ("obdržati Tita na površini"). Z raziskovanjem te problematike je začela že v sedemdesetih letih, sodelovala na več konferencah v Jugoslaviji, se pogovarjala s starejšimi jugoslovanskimi politikami, поблиže pa se je z ameriškimi arhivskimi viri seznanjala kot sourednica posameznih zvezkov Foreign Relations of the United States in v številnih ameriških knjižnicah in arhivih.

Delo je razdeljeno v šest poglavij, ki kronološko sledijo posameznim etapam ameriško-jugoslovanskih odnosov. V prvem poglavju o "najbolj zvestem satelitu" je orisana najnižja točka odnosov med državama v letih 1945-1947. Ameriška diplomacija je že kmalu spoznala, da bo Jugoslavija komunistična, saj so že pred volitvami novembra 1945 menili, da Tito na kaj drugega kot na popolno zmago ne more računati, saj prave in močne opozicije v Jugoslaviji ni. Kljub temu so hotele ZDA sodelovati z Jugoslavijo, toda sestreljevanje ameriških letal nad Slovenijo je pripeljalo do hude zaostitve med državama. Kljub temu da so Jugoslavijo šteli za najbolj zvesti sovjetski satelit, pa je začasni ambasador v Beogradu John Cabot junija 1947 opozoril nadrejene v Washingtonu, naj bodo pripravljeni na možno spremembo v jugoslovansko-sovjetskih odnosih, kajti "Yugos" "mogoče ne bodo vedno slepo sledili ruskim navodilom". Cabotovo poročilo so tedaj trumanovsko doktrinarno ocenili kot čisto neumnost, poudarjajoč, da je komunist vedno komunist, toda po informbirojevskem sporu je Cabot z veseljem ugotavljal, da se ni motil. Njegovo stališče je prevzel tudi naslednji veleposlanik v Beogradu Cavendish Cannon, ki je menil, da Jugoslavija ni sovjetski satelit, temveč njihov najtesnejši sodelavec, to pa je bistvena razlika.

Spreminjanje odnosov med državama v letih 1948 in 1949 je orisano v drugem poglavju, v tretjem pa so prikazana leta 1950 do 1952, ko je že prišlo do vojaškega povezovanja in pomoči jugoslovanski oblasti. Na začetku preloma med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo se je ameriška diplomacija spraševala, kako pomagati sovjetskemu odpadniku, ki je še vedno komunističen in sovražen do ZDA. Še aprila 1948, ob začetku jugoslovansko-sovjetskih konfliktov, so Američani menili, da gre le za jugoslovanske notranjepolitične obračune, in jih je resolucija Informbiroja ujela nepripravljene, tako da so iz Beograda v Washington presenečeno spraševali, kaj naj storijo, če jih Jugoslovani morebiti zaprosijo za pomoč. Ameriško vodstvo je sklenilo, da bo Titu pomagalo, da bi jugoslovanski zgled spodbudil še druge vzhodnoevropske satelite. Ob vprašanju, ali bi lahko našli bolj demokratično usmerjenega voditelja v Jugoslaviji kot je Tito, pa so lahko le ugotovili, da boljšega zanje ni, kajti vsaka sprememba bi Jugoslavijo vrnila v krog zvestih sovjetskih satelitov. ZDA so zato menile, da ne smejo Titu z ničemer

škodovati, da ne smejo pomagati morebitni jugoslovanski opoziciji in da primera Stepinac ne smejo izrabljati za podporo katoliški cerkvi in s tem slabiti Titovo oblast.

Bolj kot vodstvo ZDA je bila v času lova na čarovnice do sodelovanja z Jugoslavijo zadržana ameriška javnost, zato je administracija skrbno pripravljala teren do trenutka, ko je uradno sporočila, da tudi vojaško pomaga komunistični državi. To se ji je zdelo po povečanju števila vojaških incidentov na vzhodnih jugoslovanskih mejah tudi edino smiselno, pa čeprav niso bili povsem prepričani, da ne bi bilo to orožje kdaj v bodočnosti obrnjeno proti njim; npr. če bi se Jugoslovani premislili ali pa če le ne bi prenehali vojaško pomagati grškimi upornikom na severu Grčije. Toda kljub pomoči je jugoslovanska oblast nekajkrat neprijetno presenetila ZDA in ta je kmalu videla, da nima smisla pritiskati na Tita in od njega zahtevati pretirane lojalnosti in poslušnosti. Že vzroki, ki so vodili do spora med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, so bili dovolj poučen primer, kakšne znajo biti jugoslovanske reakcije na previsoke zahteve veselj do trmoglavega jugoslovanskega vodstva.

Leta po Stalinovi smrti, 1953 do 1955, so opisana v četrtem poglavju o zmanjševanju sovjetske moči na mednarodni sceni. Nova Eisenhowerjeva administracija je menila, da bi bilo treba Jugoslavijo bolj aktivno vključiti v zahodni vojaški sistem in premakniti železno zaveso proti vzhodu. Kljub temu da vojaškega pakta med Turčijo, Grčijo in Jugoslavijo le-ta ni vzela najbolj resno, so ZDA ugotovljale, da se Jugoslavija ne bo več vrnila v sovjetski blok in tega stališča niso spremenile niti po tem, ko je jugoslovanski zunanji minister Popović leta 1955 obvestil zahodne veleposlanike v Beogradu, da na obisk v jugoslovansko prestolnico prihaja visoka sovjetska delegacija.

V zadnjih dveh poglavjih so opisani odnosi med ZDA in Jugoslavijo v drugi polovici petdesetih let, ko je sicer prihajalo do nihanj zaradi mednarodnih dogodkov (sovjetska intervencija na Madžarskem in Poljskem, jugoslovansko priznanje Nemške demokratične republike, povezovanje Jugoslavije s tretjim svetom in podpiranje protikolonialnih osvobodilnih gibanj ipd.), ki pa niso vplivali na bistveno spremembo odnosov. ZDA so ohranjale do Jugoslavije politiko izpred nekaj let. Jugoslavija naj bo zgled drugim državam vzhodne Evrope, da bodo deležne enake pomoči, če se znebijo sovjetskega tutorstva, Jugoslavija pa je ameriškim prijateljem tudi povsem jasno povedala, da bo kupovala izdelke, ki jih potrebuje, pri tistem kupcu, ki jih bo hotel prodati. Če torej ne bodo dobili dovolj žita iz ZDA, ga bodo uvozili iz Sovjetske zveze ali pa od drugod (če bi stvar ocenjevali iz jugoslovanskih notranjih razmer bi nam moralo seveda biti žal, ker niso dovolj resno premišljevali, da bi ga lahko na panonskih ravninah dovolj pridelali tudi sami).

Če ocenjujemo delo z vidika novosti, ki jih prinaša v spoznavanje jugoslovanskega razvoja po 2. svetovni vojni, knjiga vsekakor predstavlja pomembno dopolnjevanje jugoslovanske podobe na mednarodni sceni. Prav zanimive so npr. nekatere doslej neznane ocene in analize ameriškega obrambnega sveta ali CIA, ki potrjujejo, da se ameriška administracija pogosto ravna dosti bolj pragmatično kot pa doktrinarno in da je bila v tem oziru vsaj do Jugoslavije izraziteje doktrinarna le v času Trumanovega predsednikovanja. Ne glede na komunistični režim in zatiranje opozicije so bile ZDA pripravljene pomagati Jugoslaviji vse do tiste točke, ki bi lahko že pomenila dogoročno ogrožanje njenih osnovnih strateških interesov v Evropi ali postavila pod vprašaj ameriške odnose z zahodnoevropskimi zavezni-

camii (npr. ob reševanju tržaškega vprašanja odnose z Italijo). Ob nepoznavanju drugih arhivskih virov (npr. ruskih) so zanimive tudi ocene posameznih v historiografiji še ne dovolj pojasnenih problemov, denimo, o možnostih vojaškega napada na Jugoslavijo ob prelomu štiridesetih v petdeseta leta. Dokler ne bomo imeli na razpolago tovrstnih ruskih virov, bo pač treba zaupati oceni CIA iz jeseni 1949, da je sicer na jugoslovanskih mejah vse več vojaštva, da pa to še ne dosega moči desetih divizij, za kolikor toliko uspešno intervencijo pa bi jih sovjetska stran rabila vsaj petnajst.

Knjiga Lorraine Lees je odlično historično delo, ki ga krasi še živahen stil pisanja s spretnim vklapljanjem govornice dokumentov v besedilo. Bolj privlačni za branje so se mi sicer zdeli orisi prvih povojnih let, ko je v mednarodnih odnosih vladala huda napetost med zahodom in vzhodom (in v tem krogu seveda tudi z Jugoslavijo), medtem ko se zdi zaradi ponavljanja problematike proti koncu dela pisanje včasih preveč razvlečeno. Avtorici lahko zamerimo tudi nekaj nepotrebnih napak, ki bi jih z lahkoto odpravila ob prebiranju nekaterih temeljnih historiografskih del o naši polpreteklosti. Toda kot lahko sklepamo iz opomb, ki dosledno navajajo dela, pisana v angleškem jeziku, jih Leesova zaradi jezikovne pregrade ni mogla uporabljati. Tovrstne napakice pa bi seveda lahko popravili tudi recenzenti, a so jih očitno spregledali. Napačen je npr. že kar prvi stavek prvega poglavja, ki pravi, da je bila republika proglašena v decembru 1945 in ne (kot je pravilno) 29. novembra 1945. Prav tako Informbiro ni bil ustanovljen v Varšavi, temveč v Szklarski Porebi. To so sicer malenkosti, ki pa so povsem nepotrebne in ne vplivajo na glavni problem, opisan v delu, ameriški odnos do Jugoslavije.

Kot še v številnih tujih delih je tudi pri Leesovi sporno pisanje slovanskih imen. Pa ne le zaradi sičnikov in šumnikov, temveč bolj zaradi nedoslednosti avtorice. Sreten Žujović se tako pojavlja kot Zujović in Zhujovich, Aleš Bebler ima v imenu namesto kljukice na "š" obratno obrnjeno (češko) kljukico na "e". Ždanov je povsem preimenovan v Zhadavov, po pomoti pa je izpadel tudi iz indeksa, ki je nasploh dokaj nepopoln, saj navadene osebe najdemo na precej več straneh, kakor pa nam to sugerira indeks. Ob koncu dela tudi malce pogrešamo spisek virov in literature, ki pač omogoča zgoščenejši pregled nad uporabljenimi viri, kot pa je zamudnejše brskanje in listanje od začetka do konca dela.

Navkljub "tehničnim" pripombicam sodi Keeping Tito afloat Lorraine M. Lees med tista dela, ki jih hitro preberemo, saj ga, potem ko smo ga vzeli v roke, le stežka odložimo. Glede na čas hladne vojne delo opisuje prav svojevrsten odnos med komunistično državo in zahodno velesilo, ki - po izjemi nekaj začetnih let - nista sovražnici, se ne gledata prek puškinih cevi in se ne zasipavata z obtožujočimi diplomatskimi notami. Knjiga, po mojem prepričanju, ni zanimiva le za strokovnjake, temveč za širši krog bralcev, ki jih naša preteklost vsaj malo zanima. Odgovor na vprašanje, kako nas vidijo tujci, je pogosto zelo zanimiv in iz zornega kota vloge posamezne države na mednarodni sceni običajno tudi pomembnejši od podobe, ki jo skuša ta ustvarjati o sebi. Jugoslavija pod Titovim vodstvom pa tudi za velesilo kot so ZDA ni bila neka nepomembna provinca tam nekje ob železni zavesi.

Aleš Gabrič